

توسعه پایدار کشاورزی کشورهای در حال توسعه با تاکید بر ایران در ۷ رویکرد زیربنایی

سیدحسین سیدحسینی

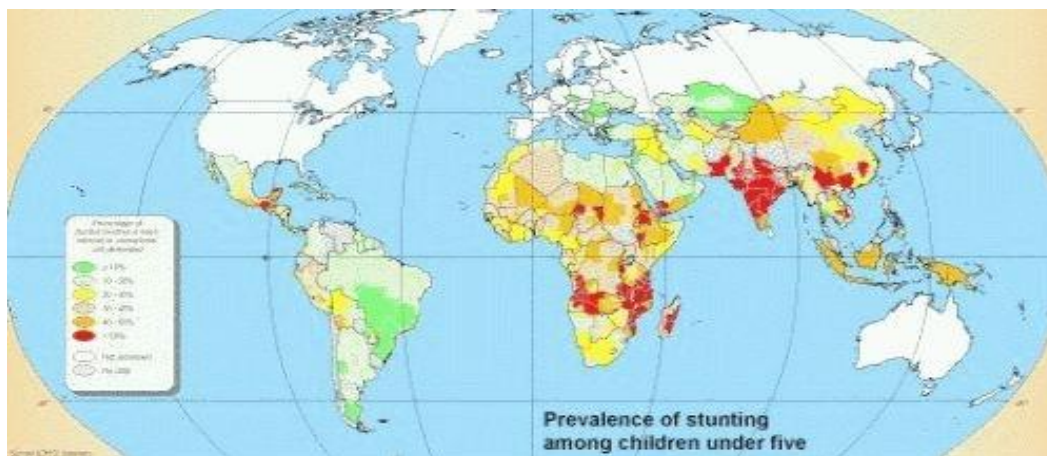
کارشناس ارشد منابع طبیعی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان اصفهان

(مقاله پذیرش شده شفاهی در اولین کنفرانس بین المللی ایده های نو در کشاورزی)

باتوجه به محدودیت تولید محصولات کشاورزی در کشورهای در حال توسعه و تلاش آنها برای دستیابی به بازار جهانی ، توسعه پایدار کشاورزی یکی از ضروریات کشورهای در حال توسعه به شمار می آید. بنابراین لازم است با نگرش جامع در حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست بعنوان عامل تاثیر گذار در توسعه پایدار کشاورزی، که کشورهای توسعه یافته به آن دست یافته اند و آن را در سر لوحه پیشرفت همه جانبه امور خود قرار داده اند، ضرورت دارد به این مفهوم عقلانی توجه کافی مبذول داشت، زیرا بخش کشاورزی در دامن طبیعت و با الهام از آن توسعه می یابد. توجه ویژه در احیاء، توسعه، حفاظت و بهره برداری صحیح و اصولی از منابع طبیعی موجب رشد و پیشرفت بخش کشاورزی می شود، در غیر اینصورت، تخریب و عدم حفاظت آن باعث نابودی بخش کشاورزی و عدم برنامه ریزی صحیح در آن خواهد شد و فقر و گرسنگی و وابستگی را به ارمغان خواهد آورد.

لذا برای رسیدن به این هدف ۷ رویکرد را در زمینه های اصلاح ساختار مدیریتی ، تولید و تامین آب ، یافته های تحقیقاتی ، روشهای نوین ، اصلاح الگوی مصرف ، بازایابی و تولید را بایستی مورد توجه و بررسی دقیق قرار داد .

رویکرد اول اصلاح ساختار مدیریتی : نظام ساختار مدیریتی در کشورهای در حال توسعه مدل غربی است که ریشه در نظام های اداری آن دارد که ماکس وبر در سال ۱۹۱۰ طی مطالعات گسترده و عمیق مدل بوروکراسی نوین را تدوین نمود ، که در کشورهای غربی

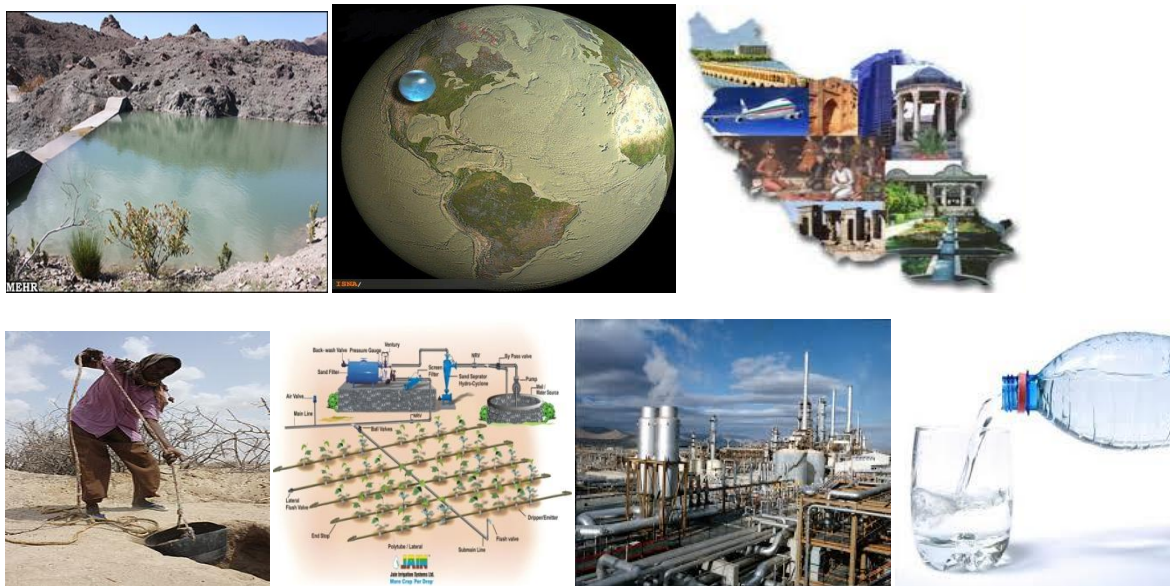
بکار گرفته شد و به یکی از عوامل مهم در توسعه این کشورها و با شکل و هوای غربی به کشورهای در حال توسعه برگردانده شد. در این الگوی مدیریتی که ارزش های معنوی کشورهای در حال توسعه مغایر با این روش بوده، دستورات از بالا به پایین وبدون مقاومت، هزینه زایی بالا، تورم نیروی انسانی، بکارگیری نیروی انسانی غیر ماهر، ریخت و پاش ها و ولخرجی ها و مصرف کاذب، بیگانگی نسبت به مردم و نخبگان، بالا بودن میزان فساد، نبود قابلیت ها ی لازم در کارکنان بدلیل بکارگیری نیروی انسانی غیر ماهر، پست های فرمایشی، عدم توجه به استخدام و ترفیع بر اساس شایستگی، حقوق ومزایای نامناسب، انحصار گرایی بوروکراسی در حوزه اقتصاد و دانش فنی ارمغان این مدل غربی در کشورهای در حال توسعه بوده است، در حالیکه در تمدن تاریخی کشورهای در حال توسعه بخصوص ایران و کشورهای آسیایی مدیریت بصورت دوسویه و همراه با تکریم وموفقیت با پدیده دانش بومی بوده است، که پس از پذیرفتن الگوی غربی به کلی فراموش شده است و روشهای غلط و ناسازگار جایگزین شده است. غربیها در سال ۱۹۷۰ مشکلات ناشی از این مدل را شناسایی و حل کردند، اما متاسفانه کشورهای در حال توسعه همواره درصدد ارتقاء این سیستم مشکل ساز بدون توجه ویژه به مشکلات ایجاد شده، غیر کارشناسانه و گاه با اعمال سلیقه ای بوده اند، علیهذا ضرورت دارد در کشور ایران ضمن تحقق یافتن ۷ رویکرد ذکر شده در این مقاله، با تقویت مدیریت جهادی، اصلاح روشها با تمرکز زدایی، تفویض امور غیر مرتبط به سایر وزارتخانه ها و سازمانهای موازی، ایجاد مدیریت دوسویه و مشارکتی، توسعه وتقویت تعاونیها، صندوق های حمایتی و انجمن های صنفی کشاورزی اقدامات عملی مبذول دارند.

همانگونه که ذکر شد اصلاح روشها با اعمال روشهای نوین و منسوخ کردن روش های ناسازگار و نا کارآمد لازم است. برای رسیدن به این هدف بایستی کشاورزان، کارشناسان و متخصصان بخش دولتی و خصوصی احساس تعلق بیشتری با توجه به توانایی های خود برای حل مشکلات فیمابین برای جامعه داشته باشند. در ساختار مدیریتی بخش کشاورزی ایران آسیب های ناشی از مشکلات ایجاد شده بر اثر عوامل الگوی غربی طی سالیان گذشته باید شناسایی و دفع شود و به گونه ای برنامه ریزی شود تا مدیریت بخش کشاورزی با ساختار جدید مجددا اسیر و ذلیل اعمال الگوهای غربی نشود و معمای پیچیدگی امور در تولید کیفی و کمی محصولات کشاورزی حل شود توجه بیشتر به اصلاح الگوی کشت با توجه ویژه به بخشهای اصلی بخش کشاورزی مانند زراعت، باغبانی، حفظ نباتات، تحقیقات و ترویج کشاورزی موجب ارتقاء و افزایش تولیدات کشاورزی و دامی خواهد شد و نیز تفویض بخشهای غیر مرتبط به وزارتخانه ها و سازمانهای مرتبط خودشان بدلیل کاهش حاشیه کاری های وزارتخانه متبوع مثلا، تبدیل سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور به وزارت منابع طبیعی بدلیل گستردگی وظائف سنگین و مهم حاکمیتی و تصدی گری در حفاظت، احیاء و بهره برداری با مساحت حداکثری کشور در حدود ۸۵ درصد در ایجاد توسعه پایدار بخشهای مختلف اقتصادی-اجتماعی اعم از کشاورزی، صنایع، محیط زیست، گردشگری، ... در کشور، ادغام سازمان تعاون روستایی و امور عشایری در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی بدلیل موازی کاری ها و نیازهای اقتصادی و اجتماعی کشاورزان و عشایر و همچنین ادغام سازمان دامپزشکی با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بدلیل مسائل مشترک دام و انسان، پایداری در مبارزه با بیوتروریسم و نیاز به تجهیزات آزمایشگاهی و شبکه ای بهداشتی، که ضمن ارتقاء بخشی آنها موجب مدیریت بهتر و ارتقاء وزارت جهاد کشاورزی در مسائل اصلی مربوطه در خود کفایی محصولات کشاورزی علاوه بر گندم خواهد شد. بنابراین کشورهای در حال توسعه برای دستیابی به اهداف مدیریتی، بایستی با در نظر گرفتن اقلیم و شرایط موجود، مدیریت و ساختار بخش کشاورزی کشورشان را به نحو مطلوب طراحی و الگو سازی نمایند و این نکته را برای موفقیت خود باید مورد توجه قرار دهند که در تقابل با

الگوسازی هیچ الگویی متناسب با هیچ کشوری نیست مگر با در نظر گرفتن شرایط اقتصادی و اجتماعی آنها ، و رعایت این موضوع منجر به ارتباطات و رفع نیازها و مشکلات در سطح ملی و بین المللی خواهد شد.

رویکرد دوم تامین آب: دسترسی به آب برای شرب، بهداشت، کشاورزی و صنعت حق همه انسانهاست و فقط منحصر به یک بخش نیست، لذا برای کاهش فشارهای ناشی از کم آبی، تولید آب با سه روش مدیریت در حوضه های آبخیز طبیعی، شهری و روستایی میسر خواهد بود .

محدودیت و کاهش آب شیرین رقابت بین مصرف کنندگان آب شرب ، کشاورزی و صنعتی از یک سو و رقابت در سطح حوضه های آبخیز برای تولید آب از سوی دیگر در آینده که همراه با آلودگی آب است تشدید بیشتری خواهد یافت و تهدیدی برای همه ملت ها ایجاد خواهد کرد، به همین دلیل امروزه اهمیت به حفظ جنگلها و مراتع بعنوان عامل اصلی در تولید آب شیرین و حفظ محیط زیست بیشتر شده است، زیرا در غیر اینصورت مجبور به شیرین سازی و انتقال آب از دریاها و دریاچه ها که هزینه های گزافی را در بردارد ، نخواهیم شد . همانگونه که ذکر شد تولید برای تامین آب با سه روش مدیریت آب در حوضه های آبخیز طبیعی ، شهری و روستایی امکان پذیر است. درحوضه های طبیعی با حفاظت و اجرای پروژه های آبخیزداری در مناطق برای پیشگیری از فرسایش یا فرسایش یافته انجام میشود که خروجی آن آب شیرین و گوارا خواهد بود. درحوضه های شهری، تامین آب با جلوگیری از سیلاب ها و هرزآبهای ناشی در شهرها از طریق معابر و هدایت آن به انبارها یا برکه های مصنوعی با کاشت گیاهان خود پالایش و تصفیه آلودگی آن بدلیل کیفیت پایین برای تصفیه جهت تامین آب فضای سبز شهری و صنایع صورت میگیرد و در حوضه های روستایی و اراضی جنگلی و مرتعی مشرف به آن با اجرای پروژه، آب مورد نیاز شرب و کشاورزی تامین خواهد شد باید در نظر داشت از لحاظ درجه کیفی و میزان کمی به ترتیب حوضه های طبیعی، روستایی و شهری حائز اهمیت می باشد بنابراین چنانچه در اجرای زیر ساختهای شهری و روستایی برای بازیافت آب بیشتر دقت عمل داشته باشیم، میزان هزینه های ناشی از تصفیه آب کاهش بیشتری خواهد یافت و نتیجتا در استفاده از آب تولیدی دچار آلودگی و مشکل نخواهیم شد. اجرای طرحهای آبخیزداری در سه حوضه علاوه بر تامین آب مورد نیاز شرب، کشاورزی، صنایع و فضای سبز، موجب پاکیزگی محیط زیست ، احیاء جنگلها و مراتع ، فعال شدن حوضه های آبخیز در تولید آب ، تامین علوفه دام در مراتع و زاد آوری و تولید مثل حیات وحش و دام، افزایش آبهای سفره زیر زمینی ، پر آب شدن چشمه سارها و کاریزها، کاهش و حذف بحران های ناشی از کم آبی و خشکسالی های اخیر خواهد شد ونهایتاگردشگاههای طبیعی واماکن تفریحی موردبازدید توریست ها وگردشگران قرار خواهد گرفت .

رویکرد سوم یافته های تحقیقاتی : اصلاح الگوی کشت، ارتقاء و بهینه سازی عوامل تولید، بهبود درآمد و رفاه کشاورزان و کاهش تأثیر مخاطرات بخش کشاورزی بر تولید در یافته های تحقیقاتی بایستی مورد توجه قرار گیرد .

این یافته ها تا زمانی که جنبه کاربردی پیدا نکنند از اهمیت لازم برای پیشرفت کشاورزی برخوردار نخواهند بود و هزینه های تحقیق را جبران نخواهند کرد ، لذا بمنظور اجرا و تجاری سازی آن ، نیاز به دانش ، تخصص و مهارت بهره برداران کشاورزی از طریق شیوه های ترویجی کارآمد و موثر داریم. ارتقاء بهره‌وری، بهینه سازی عوامل تولید، بهبود درآمد و رفاه کشاورزان و کاهش تأثیر مخاطرات بخش کشاورزی بر تولید در یافته های تحقیقاتی باید مورد توجه قرار گیرد و لازم است برای انتقال آن با داشتن اطلاعاتی دقیق و برنامه‌ریزی صحیح و علمی، کارشناسان در کنار کشاورزان برای انتقال دانش به درون مزرعه و استفاده از این دانش را بصورت چهره به چهره همراهی و مدیریت نمود .

رویکرد چهارم روشهای نوین : با پیشرفت علم کشاورزی ، روشهای جدیدی در انجام مراحل مختلف کشاورزی ابداع گردیده که بدلیل گرانی ماشین آلات، تجهیزات آبیاری تحت فشار ، کود و سموم دفع علفهای هرز ، آفات و بیماریهای گیاهی انجام کامل آن برای کشاورزان امکان پذیر نبوده است و به ناچار متوسل به روشهای سنتی و کند می شدند.

بعضی این روشها مانند آبیاری غرقابی که مقدار زیادی از آب را در سطح کوچک استفاده می نموده اند و یا شخم زمین های زراعی در جهت شیب که موجب هدر رفتن آب می شده ، غلط بوده است . بنابراین اجرای روشهای نوین میسر خواهد بود که دولت در بخش صنایع با ابتکار عمل و توجه به مخترعین و مبتکرین به نیاز کشاورزان در تامین کود ، سموم ، تجهیزات و ماشین آلات مورد نیاز یاری کند و وابستگی به غرب را بدلیل هزینه های بالا کاهش دهد .

رویکرد پنجم اصلاح الگوی مصرف : با فرهنگ سازی الگوی مصرف و تبدیل محصولات کشاورزی ودامی ، میتوان سطح واردات محصولات فرآوری شده از غرب را بطور چشمگیری کاهش داد .

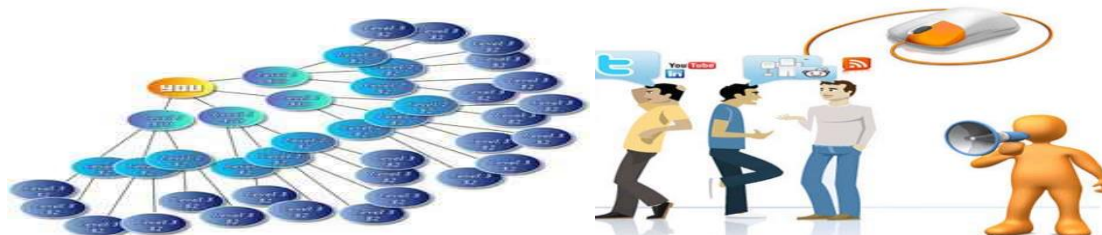

پدیده مصرف گرایی و اسراف در نقطه مقابل مصرف بهینه قرار گرفته است و در حقیقت مصرف گرایی عامل تخریب رشد، توسعه و از بین رفتن منابع ملی هر کشور است، در حال حاضر بازارهای کشورهای در حال توسعه، مراکز رقابت کالاهای غرب شده است و سیل کالاهای غیر ضروری و تزئینی و اجناس مصرفی به سوی آن ها سرازیر است و این کشورها را آن چنان مصرفی بار آورده اند که گمان می کنند بدون این مواد غذایی کنسروی و اجناس لوکس آمریکایی و اروپایی و ژاپنی و دیگر کشورها زندگی نمیتوان کرد ، در حالیکه کشورهای در حال توسعه تامین کننده مواد خام همین محصولات مصرفی هستند ، بنابراین شناسایی و فرهنگ سازی الگوی مصرف میتواند کمک شایانی در اصلاح آن می نماید و از اسراف و تبذیر جلوگیری می کند .

رویکرد ششم بازاریابی: توسعه پایدار کشاورزی در کشورهای در حال توسعه ، عقلانی ترین بدیل برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی است .

در کشور ایران روشهای متعارف بازاریابی تولیدات کشاورزی با هزینه های بالا همراه است و با اهداف توسعه پایدار اقتصاد روستایی ناسازگار می باشد . مسائل و مشکلات زیادی در زمینه بازاریابی محصولات کشاورزی وجود دارد که از آن جمله می توان به نامناسب بودن زیر ساختار تسهیلات بازاریابی ، ناپایداری قیمت بدلیل عدم تعادل عرضه و تقاضا ، فصلی بودن تولیدات کشاورزی، نامناسب بودن سیستم اطلاع رسانی بازار، هزینه بالای تولید و ضایعات فراوان در طول مراحل مختلف تولید، حضور دلان و واسطه های فراوان و همچنین نامناسب بودن حمایت های دولت در زمینه توسعه بازار و سیاست های بازاریابی تولیدات روستایی اشاره نمود که همه این عوامل دست به دست هم داده و مانع دستیابی کشاورزان به درآمدهای بالا و افزایش ارزش افزوده محصولات تولیدی و همچنین مبارزه با فقر و محرومیت روستائیان می شود . در این راستا شرکت های تعاونی کشاورزی با هدف اصلاح و بهبود نظام خدمات رسانی و بازاریابی محصولات کشاورزی ، محو واسطه ها و نهایتاً بهبود تولید و درآمد کشاورزی نقش مهمی ایفا می کنند. علیهذا بمنظور نیل به اهداف در پیوستن به سازمان تجارت جهانی اقداماتی را بایستی در زمینه های فرهنگ سازی الگوی مصرف، حذف واسطه گران و دلان ، بازاریابی شبکه ای و اینترنتی ، تبدیل و بسته بندی محصولات کشاورزی به مواد غذایی یخچالی و غیر یخچالی و مبادلات داخلی و خارجی با ایجاد ترانزیت شبکه ای و برخوردار از قراردادهای قانونی در سطح ملی و بین المللی بعمل آورد .

رویکرد هفتم تولید : کشورهای در حال توسعه بزرگ‌ترین تولیدکننده محصولات کشاورزی اولیه هستند ، اما کشورهای توسعه یافته بیشترین سهم کل صادرات کشاورزی جهان را به میزان ۲/۳ کل صادرات، به خود اختصاص داده‌اند.

علت سهم کم کشورهای در حال توسعه از صادرات کشاورزی مربوط به سهم اندک آنها از صادرات تولیدات فرآوری شده و نهایی محصولات کشاورزی، فقدان دانش تخصصی و اطلاعات فنی و نبود زیرساخت‌های فرهنگی در تحقق اهداف تولید ملی آنهاست که به شدت از آن رنج می‌برند. آموزش و تجهیز نیروی انسانی بخش کشاورزی، ایجاد انگیزش و تعلق خاطر در بین تحصیلکرده های کشاورزی، توانمند سازی سرمایه های انسانی با ایجاد شرکت های تعاونی و انجمن های صنفی کشاورزی، کاهش قیمت تمام شده کالاها و خدمات، افزایش درجه کیفی و کمی محصولات، فرآوری محصولات تولیدی. دسترسی به بازار برای صادرات تولیدات فرآوری شده کشاورزی و تشویق تولیدکنندگان در کشورهای در حال توسعه به تولید محصولات استراتژیک و با کیفیت با ارزش افزوده بیشتر موجب تولید بهینه بر اساس عرضه و تقاضا و کاهش وابستگی به کشورهای توسعه یافته خواهد شد و در آینده کشورهای توسعه یافته برای ایجاد امنیت و تنوع غذایی ، کمبود نیروی انسانی، وابستگی شدید به کشورهای در حال توسعه به لحاظ پتانسیل بالای نیروی انسانی، افزایش سهم صادرات و فرآوری محصولات کشاورزی، پیدا خواهند کرد. بنابراین آموزش و تجهیز نیروی انسانی بخش کشاورزی بمنظور انجام سیر صحیح ۷ رویکرد مذکور و نهایتاً فرآوری محصولات تولیدی و دسترسی به بازار جهانی موجب کاهش وابستگی به کشورهای توسعه یافته خواهد شد .

